

A Mura vidéki magyarság megmaradásáért¹

Mura vidéket hiába keresik a történelmi Magyarország térképén, ez a földrajzi fogalom gyakorlatilag 1920 után honosodott meg. Azt a területet értjük Mura vidéken, amelyet a történelmi Vas és Zala vármegyék területéből csatoltak a délszláv állam szlovén régiójához. Ez az egykori alsólendvai járás jelentős része, valamint az úgynevezett tótsági vagy muraszombati járás Vas vármegyében. Ez az a térség, ami a trianoni békeszerződés megkötésekor kb. 92 ezer lakost számlált, és ebből mintegy 25 ezernyi volt magyar. Ez a 25 ezernyi magyar kb. 30 településen élt a mai szlovén – magyar határ mentén, mindegy 50 km hosszú és 5-10 km széles sávban. Legészakibb települése Őrihodos, legdélebbi települése Pince (a magyar oldalon Tornyiszentmiklós, határátkelőhelyként is nyilvántartják az utóbbi 8-9 esztendőben).

Ez a vidék néprajzi tagolódás szempontjából rendkívül érdekes, ha viszonylag kis területről is van szó. Legészakibb települései a történelmi Őrséghez tartoznak, a közepe táján a göcseji sajátosságok jellemzőek a vidékre, az úgynevezett Lendva vidéken pedig a települések egy része a történelmi Hetéshez tartozik. Lendva vidék azonban ezen belül is sajátos: Hetéshez, de Göcsejhez sem sorolható a szó szoros értelmében, inkább valami köztes terület, számos olyan érték hordozója, ami indokolttá teszi, hogy külön egységként kezeljük. A Trianon előtti időszakban a vidék fölvirágoztatása és jelentősebb megjelenése az összmagyar vérkeringésbe a XIV–XV. századra tehető, a történelmi Zala vármegye legfontosabb főúri családja, a Bánffy nemzetség kibontakozásával függ össze. Rendkívül fontos ez az időszak, mert a XVI. században ebben a térségben Nagykanizsa mellett Alsólendva volt a legjelentősebb település. A következő fontos időszak a század fordulója (XIX–XX.), amikor a város és környéke ismét felértékelődött, főleg azért, mert a Stájer vidékek és a magyar Álföld közötti árucseré forgalomban említésre méltó közvetítő szerepet töltött be a szarvasmarha-kereskedelem, valamint a stájer és a karintiai vidékek könnyűipari cikkei kereskedelmét illetően.

Trianon után a helyzet gyökeresen megváltozott. A vidék szó szerint a határra szorult és a következő évtizedekben olyan negatív jelenségek adódtak, amelyekre nem igen volt példa az egész Kárpát-medencében. Ez a viszonylag kis létszámú közösség rendkívül nehéz körülményekkel találta magát szemben. Szeretnék mindjárt utalni az első problémára: a muravidéki magyarságot klasszikus értelemben nem lehet a „délvidéki magyarsághoz” besorolni. A vajdasági magyarságtól kb. 400 km-nyi távolságra, a drávaszögiek-től 300 km-re van, tehát nem beszélhetünk összefüggő délvidéki magyarságról. De nem csak ezért került nehéz helyzetbe a Mura vidéki magyarság. Tudni kell, hogy a határ mentén a magyar értelmiség jelentős része már Trianon idején, vagy még az azt megelőző hónapokban elhagyta a vidéket. Akik nem hagyták el, azokat pedig a következő két-három esztendőben, de mondjuk 1927-1928-ig szinte teljesen kisöpörték onnan. A Mura vidéki magyarság értelmiség nélkül maradt.

A másik rendkívül fontos tényező, hogy az elcsatolt területek közül a két világháború között éppen Jugoszláviában alkalmazták, talán a legdrasztikusabb asszimilációs politikát. (Most csak a Mura vidéki helyzetre térek ki.) Az agrárreform során törvénnyel rendelkeztek atekintetben, hogy aki magyarnak vallja magát az a földosztás során nem részesülhet a földosztás alá került földbirtokokban. Ezzel a folyamattal párhuzamosan gyakorlatilag annak szerves részeként megkezdődött a kolonizáció, a betelepítések, amelyek rendkívüli mértéket öltöttek. Két önálló települést hoztak létre, a már említett harminc magyarlakta település mellett, valamint több magyar települést is telepesekkel „töltött meg”. A betelepítési hullám több fázisban zajlott. Voltak a Tenger mellékéről származó, az akkori Olaszország területéről érkező szlovén telepesek, voltak muravidéki szlovén falvakból való kistelepések, és voltak egyéb területekről érkező telepesek is. Ennek a következményeit istenigazából csak az 1950-es évektől lehetett fölmérni. Manapság arról van szó, hogy a vegyesházasságok és számos egyéb negatív jelenség ezekre a betelepítési tényezőkre vezethető vissza.

A Mura vidéki magyarság Trianon után olyan közegbe került, amely ipari vonatkozásban fejlettebb volt, mint az anyaország. Ennek aztán drasztikus következményei lettek, ugyanis az egykori Monarchián belül Csehország után a mostani Szlovéniához tartozó Stájer vidékek, a

¹ Elhangzott 1999. július 3-án, Zalaegerszegen a XXVII. Honismereti Akadémián. (Szerk.)

történelmi Krajna, és Karintia déli részei, voltak a legfejlettebbek. Ebből kifolyólag, főként a második világháború után, amikor a magyarságnak életmódot, értékrendet kellett változtatni, ez a folyamat úgy következett be, hogy a dominánsabb, szlovén értékek váltak mérvadóvá. Ezzel együtt óriási nemzetadatbeli zavarok következtek be és ezek jelentős mértékben megtizedelték a Mura vidéki magyarságot. Ehhez járult Jugoszlávia elnemzetietlenítő politikája. Az 1950-es években a Mura vidéken még létezett úgynevezett anyanyelvi oktatási rendszer, és ez fontos szerepet töltött be a nemzeti tudat megőrzésében, az anyanyelv ápolásában, még akkor is, ha rosszul volt megszervezve. De a már említett nemzettudat-zavar és értékrend-váltás miatt az 1950-es évek végére megszüntették az anyanyelven folyó oktatást és kétnyelvű oktatási rendszert vezettek be. Ezt egészen az 1990-es évek közepéig azzal indokolta a hatalom – sokan még most is elhiszik –, hogy magyar nyelvvél és a magyar értékekkel nem lehet érvényesülni, abban nincs perspektíva, mert ezzel presztízsüket veszítették a szlovénnel szemben. Ugyanakkor az oktatással kapcsolatosan kibocsátott törvények és rendeletek mutatják: igenis azzal a céllal történtek ezek az intézkedések, hogy minél jobban a „testvériség egységes szellemében” éljen a Mura vidéki magyarság. Értsd: minél jobban asszimilálódjon. Ennek hatásait nagyon gyorsan lehetett tapasztalni. Például: egy Kapca nevezetű településen, amelynek Trianon idején még 400-nál több színmagyar lakosa volt, 1971-ben már 285-en „jugoszláv”-nak vallották magukat. (E negatív folyamathoz erőteljes lökést adott a jugoszláv–magyar határszakaszon létrehozott „vasfüggöny”, ami a Mura vidéki magyarságot hermetikusan elzárta anyanemzetétől).

Amiről eddig beszéltem, az nem azt a képet festi, amit Önök a tv-ben láttak, vagy az újságokban olvastak a szlovén ideális kisebbségi politikáról. Ez is volt a célom. Szerettem volna érzékeltetni, hogy ha pozitív irányzatokról kívánunk szólni, akkor igazából az 1970-es évek közepétől beszélhetünk azokról, csak hogy akkorra már többé-kevésbé megtört a magyarság öntudata. Szlovéniában akkor már nyilvánvalóvá váltak bizonyos politikai célkitűzések és rendkívül fontos szerepet kapott az úgynevezett politikai tőkecsinálás. Ebben pedig szépen megfér a kisebbségi jogvédelem megeremtelése is, amihez a hatalom formálisan biztosította a kereteket. Sajnos azonban a Mura vidéki magyarság már nem, vagy nem teljes egészében volt képes élni a törvényadta lehetőségekkel. Ma tehát ténylegesen példaértékűek a szlovén kisebbségi rendelkezések. Az alkotmány és a különböző törvények kisebbségi rendelkezései, megállapítják az őshonos nemzeti közösségek egyenrangúságát, a kisebbségi anyanyelv egyenrangú státusát, lehetőséget teremtenek érdekvédelmi szervezetek létrehozására, parlamenti képviseletet nyújtanak. Továbbá úgynevezett külön jogrendszert dolgoztak ki a pozitív diszkrimináció elve alapján, amely kitér az oktatásra, a kultúrára, a tájékoztatásra, az anyanyelvi kapcsolatokra, és ezekhez a tevékenységekhez anyagi támogatást is nyújtott. Ezek az intézkedések azonban túlságosan későn jöttek ahhoz, hogy az a 25 ezer fős közösség, amely a trianoni békekötés idején még létezett és igen erősnek bizonyult, sőt még a két világháború között is tartotta magát, az 1970-es években és azt követően megfelelően élni tudott volna a kedvező lehetőségekkel.

Ilyen körülmények között kell értékelnünk a Mura vidéki magyarság honismereti tevékenységét is. Sajnos az elnemzetietlenítő politika idején, tehát az 1970-es évek előtt, még nem bontakozott ki olyan jellegű honismereti munka, amely kimondottan a magyar értékeket, a magyar hagyományokat helyezte volna előtérbe, és azokat próbálta volna tudatosítani a Mura vidéki magyarság körében. Az 1970-es évek végén történt egyfajta áttörés. Olyan stratégiát próbáltak kidolgozni, amelynek szerves része volt a településtörténet megírása. Három-négy településről elfogadható szintű összegzések készültek, éppen Mura vidéki magyarok tollából. Hogy ez milyen jelentős dolog, annak értékeléséhez tudnunk kell, a Mura vidéki magyarságnak volt ugyan hetilapja az 1950-es években is, de az a szlovén nyelvű regionális lap tükörfordítása volt, semmilyen magyar vonatkozású kérdésre akkor még nem térhetett ki. Az első, tollhoz nyúló emberek mégis az újságírók közül valók. Az a néhány újságíró, aki akkor Mura vidéken tevékenykedett, fontosnak látta a már említett településtörténetek megírását. Erre az időre tehető a népdalgyűjtés, a népszokás-gyűjtés kezdete, ami igaz, hogy még csak gyermekcipőben jár, de itt jelentkeztek az első együttműködési törekvések Magyarországgal. Ez azért fontos, mert az 1950-es években itt – ahogy arra már utaltam – sem baráti, sem családi, sem szakmai kapcsolatok művelésére nem volt mód. Csak az 1970-es évek végétől jöhettek magyarországi népdalgyűjtők, és néprajzkutatók gyűjteni a Mura vidékre. Kerecsényi Edit volt

az, aki a néprajzkutatás terén megtörte a jeget, nagy akaraterevével és óriási szakmai felkészültséggel próbált gyűjteni, főleg a hetési magyar falvakban. Ennek eredményét most aratjuk le, amikor nagyon szép gyűjtemények, fontos szakmai feldolgozások állnak össze. A tájegységet bemutató munkák is megjelentek, éppen az ő tollából. Nagy változás következett be az 1980-as évek második felétől, amikor a Mura vidéki magyarság körében átértékelődött a kisebbségpolitika megítélése és megfogalmazódott, hogy a Mura vidéki magyarság állapota katasztrofális, és nagyon komoly intézkedésekre van szükség ahhoz, hogy a kis közösség beolvadásának ütemét csökkenteni lehessen. Ehhez valamennyire hozzájárult a szlovén rendszerváltás, Szlovénia önállósága, mely bizonyos jogi alapokat, anyagi kereteket éppen ebben az időszakban és ebben a kontextusban tudott nyújtani. Úgy gondolom valamennyire mi is tudtunk élni a történelem adta lehetőségekkel. Ennél is fontosabb, hogy az 1980-as évektől fokozatosan kezdtek Magyarországról visszatérni azok az értelmiségiek, akik alapvetően más nemzetudattal rendelkeznek, mint akik Szlovéniában tanultak. Ők Magyarországon fölismerték, hogy milyen igazságtalanságnak volt kitéve a Mura vidéki magyarság és mekkorák a veszteségei az összmagyar nemzeti értékek tekintetében. Ezekre a tényezőkre alapozva kívánták, tudták fölépíteni a honismereti mozgalom stratégiáját. Három fő területet tűztünk ki célul. Az egyik a *helytörténet* alapos, szakszerű művelése, a másik a *művelődéstörténet* minél szélesebb formában való fölkarolása, és a harmadik a *néprajzi kutatómunka, gyűjtőmunka* meghonosítása. Hangsúlyozom, hogy már az 1980-as évektől Zala és Vas megye közgyűjteményeivel jól együtt tudunk működni, ezekkel szinte napi kapcsolat alakult ki. Gyakorlatilag térségünkben előbb létrehoztuk a régiót, mint ahogy az a nagy politika vesszőparipájává vált volna. Az elmúlt 15 esztendőben több mint 50 publikáció, önálló kiadvány született, ezek helytörténettel, néprajzzal, szociográfiával foglalkoznak.

A Mura vidéki magyarság megpróbál visszakanyarodni az eredeti értékekhez, tehát azokhoz az értékekhez, amelyek ezen a vidéken honosak. Az iskolák tanulóit ma már el tudjuk vinni pl. a kapornaki tájházba, amit tavalyelőtt hoztunk létre. Rendkívül érdekes néprajzi-helytörténeti gyűjteményről van szó, ahol az Őrség értékei megjelennek. Ez rendkívül fontos a nemzeti tudat megőrzése szempontjából, de úgy gondolom, hogy az egész történelmi Őrség tekintetében is fontos létesítmény, mert Óriszentpéteren kívül pillanatnyilag nincsen ehhez hasonló gyűjtemény a történelmi Őrségben. Ugyanez történik most a Hetésben. A magyar államalapítás ezredik évfordulója tiszteletére kívánjuk Radamosban megnyitni a Hetési Helytörténeti Néprajzi Gyűjteményt. Ennek fontos sajátossága, hogy nem voltunk tekintettel a politikai határokra, mert a Magyarországhoz tartozó (Gáborjánháza, Bödeháza, Zalaszombatfa) térséget is fölkaroltuk – hála Istennek ők is akarták a „csatlakozást” –, ilyen formában a radamosi gyűjteményben a történelmi Hetés egységesen jelenik meg. Ez rendkívül, fontos most, amikor a határmenti regionális értékek éppen kialakulóban vannak.

Hadd szóljak végezetül magáról a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézetről, amelynek igazgatója vagyok. Nem azt akarom mondani, hogy emellett még nincsenek fontos intézmények, mert pl. a Lendvai Múzeum minden státuszproblémától függetlenül is nagyon sokat tesz a magyar értékek megmentésében, de ilyen a lendvai könyvtár is, akik már az elmúlt néhány esztendőben megpróbálnak felsorakozni mellénk. De a lényeg az, hogy a mi intézetünk azzal a céllal jött létre, hogy a magyar nemzeti értékekért tevékenykedjen. Az Intézet alapítását illetően meg kell említeni a szlovén állam nagyvonalúságát, mely lehetővé tette és anyagilag támogatta 1993-ban a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet létrejöttét. Ez sajátos intézmény a Kárpát-medencében. Négy fő tevékenységi körünk egy célt szolgál. Fő célunk az eredeti magyar értékeremtés, amely rendkívül fontos minden kisebbségi közegben, kis közösség esetében még inkább. Emellett vannak multikulturális funkciói is az intézménynek. Multikulturalizmus alatt mi nem azt értjük, amit nagyon sokan megpróbáltak velünk értelmezteni, hogy valaki szlovénul kezdi a mondatot és más nyelven fejezi be, vagy pedig olyan vegyes színházi vagy egyéb produkciók születnek, amelyekből nem igen lehet megérteni az üzenetet. Nem ez a multikulturalizmus, hanem az, amikor egymás mellett megvan, és jól megvan két *eredeti érték*. Kiegészíti egymást valamilyen formában, de nem keveredik. Az intézet négy fő területe közül az egyik a *műkedvelés*. Honismereti szempontból is fontos, hogy nálunk mintegy 45 hagyományörző csoport működik, népdalkörök, néptáncos, hímző szakkörök, amelyek kimondottan az eredeti értékeket próbálják felsorakoztatni. A műkedvelés mellett az *anyanyelvőpolás* és a *nemzet tudat formálása* a következő csoport. Ide tartoznak az irodalmi, tör-

ténelmi vetélkedők, a nyári táborok, a színházi látogatások, és az ismeretterjesztő előadások. További tevékenységünk a *könyvkiadás*. Megközelítőleg 10 kiadványunk van évente, ebből 2-3 folyóirat, a többi helytörténeti, néprajzi, szépirodalmi alkalmi kiadvány. Végezetül a *tudományos kutatómunka* is az Intézethez tartozik: tehát a helytörténet, a néprajz és a szociográfia főkategorolása, külső tudományos munkatársak bevonásával. 1998-tól az Intézet – jövedelemmentes alapon – egy magyar könyvesboltot működtet Lendván.

Hangsúlyozni kívánom, hogy anyagi támogatásunkban jelenleg kb. 75-80 %-ban szerepelnek a szlovén költségvetési források, 10-15%-ban anyaországi állami és alapítványi források, a szomszédos megyék támogatása, és kb. 5-10%-ban vannak jelen önkormányzati források is.

Befejezésül annyit, hogy bár kimondottan kicsiny népcsoport vagyunk, mégis fontos magyar értékeket próbálunk és tudunk teremteni és megővni.

Göncz László



Az egykori vár Alsólendvén, ma múzeum (Halász Péter felvétele)